

Joanna Sacharczuk:
***Pamięć społeczna z perspektywy edukacji regionalnej.
Analiza doświadczenia biograficznego białostoczan
pochodzenia polskiego i żydowskiego urodzonych przed
II wojną światową. Studium porównawcze pamięci
społecznej licealistów z Polski i Izraela***

Monografia to pokłosie projektu edukacyjno-badawczego realizowanego z licealistami z Polski i Izraela. Całość została podzielona na cztery główne części. Pierwsza to część teoretyczna, na którą składa się osiem powiązanych z sobą tematycznie podrozdziałów. Część druga zawiera założenia metodologiczne badań własnych nad pamięcią społeczną. W trzeciej zostały zawarte wnioski z badań własnych, a całość zamyka część czwarta, w której Autorka przedstawia wnioski końcowe i przesłanki edukacyjne.

Z pewnością opracowanie przyczynia się do międzygeneracyjnego przekazu dziedzictwa kulturowego, pozwala zrozumieć przeszłość i lepiej odczytać teraźniejszość. Może zatem stanowić podstawę do budowania przyszłości. Jak pisze Joanna Sacharczuk: „Zadaniem przekazu międzypokoleniowego jest przejście odpowiedzialności nie za to, co było, ale za to, co będzie w przyszłości” (Sacharczuk, 2020, s. 55).

Pierwsza część to wprowadzenie teoretyczne, w którym Autorka przybliży Czytelnikom podstawowe pojęcia oraz informacje dotyczące edukacji pamięci społecznej w kontekście edukacji regionalnej. Przystępny język sprawia, że mimo prezentacji trudnych naukowych zagadnień, nawet nie-wprawny w czytanie tego typu tekstów Czytelnik, zostaje oprowadzony po najważniejszych terminach. Trafne jest rozpoczęcie od kategorii *edukacja międzykulturowa* jako podstawa edukacji regionalnej, którą przybliży Autorka w kolejnym podrozdziale. Rozpatruje różnice między pojęciami edukacja

wielo- i międzykulturowa, odwołując się do klasycznych ujęć prezentowanych przez Jerzego Nikitorowicza. Jednym z podstawowych komponentów w edukacji regionalnej jest, w ujęciu Autorki, pamięć społeczna, sprzyjająca zakorzenieniu w ojczyźnie prywatnej (Sacharczuk, 2020, ss. 25–27). Pisanie o pamięci społecznej po osadzeniu jej w określonej przestrzeni nadaje miejscom nowego – a może raczej na nowo odczytywanego – znaczenia. Pozwala odnaleźć w topografii przestrzennej punkty, które dotąd nie miały znaczenia lub miały charakter przedmiotów bez nadanych im znaczeń emocjonalnych. Pozwala zatem na nowe odczytanie miejsc przez osoby, które doświadczały jej na co dzień, bez świadomości czym były dla poprzednich pokoleń. Dlatego przygotowana publikacja jest szczególnie ważna i potrzebna – nie tylko z perspektywy osób związanych z Białymstokiem. Przedstawione w opracowaniu fragmenty wywiadów z osobami mieszkającymi w tym mieście w okresie międzywojennym to fragmenty zachowanej historii miast i miasteczek, w których spletała się codzienność mieszkających tam Polaków i Żydów. Joannie Sacharczuk udało się w bardzo plastyczny sposób przywołać minione obrazy, stworzyć mapę miejsc i nadać im emocjonalne znaczenie poprzez przywołane przeżycia Rozmówców, jednocześnie odnosząc je do kategorii teoretycznych. Jest to cenny materiał, który powinien być wykorzystany zarówno w zakresie kształcenia regionalnego, jak i nauki historii. Powinno się bowiem rozpoczynać „naukę o świecie” od zrozumienia i nauki tego co najbliższe, tylko w takiej sytuacji będziemy świadomi kim i skąd jesteśmy. To odsuwa zagrożenie, że staniemy się „ludźmi bez ojczyzny prywatnej”, pozbawionymi emocjonalnego stosunku do miejsca pochodzenia (Petrykowski, 2003, ss. 165–166).

Autorka przyjęła definicję środowiska lokalnego za Tadeuszem Pilchem, rozpatrującą go jako zbiór ludzi zamieszkujących niewielką terytorialnie przestrzeń, stworzoną przez nich kulturę, relacje społeczne, a także otoczenie przyrodniczo-materialne. Podstawowymi elementami tego środowiska są wspólne instytucje, symbole i wartości, a charakteryzuje ją poczucie odrębności i izolacji, tożsamości etnicznej i kulturowej (Pilch, 1999, s. 330). Pamięć jest efektem procesu socjalizacji, bez ram społecznych pamięć indywidualna nie posiadałaby pamięci przeszłości (Halbwachs, 2008). Przyjęta koncepcja teoretyczna stała się podstawą do sposobu analizy wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami pokolenia białostoczan mieszkających tam w okresie międzywojennym. Warto podkreślić, że wszystkie kategorie, pojęcia i koncepcje przywołane w części teoretycznej są istotne z punktu prowadzonych analiz. Autorka pisze bowiem o dziedzictwie kul-

tutowym i przekazie międzypokoleniowym, typach pamięci i ich związkach z edukacją (zwłaszcza procesem wychowania), o formach pamięci zbiorowej, ale również o traumie kulturowej czy żydowskiej pamięci. Istotne jest również wprowadzenie Czytelników w przestrzeń Białegostoku, historii jego mieszkańców – ze względu na poruszaną problematykę – z uwzględnieniem perspektywy miasta wielokulturowego.

W części metodologicznej Autorka w sposób szczegółowy opisuje zastosowane metody badawcze i poszczególne komponenty metodologiczne – od dookreślenia celu badań po procedury analizy danych empirycznych. Zatem przyjęta została zasada szczegółowego wprowadzenia Czytelnika nie tylko w świat uzyskanych i zanalizowanych danych, ale również wprowadzenie w sposób, w jaki Autorka to zaplanowała i przeprowadziła. Zazwyczaj w pracach, które mają trafić również do osób spoza środowiska naukowego, rezygnuje się z tej części przedstawionej w formie szczegółowych opisów założeń metodologicznych. Często prezentuje się ogólne założenia we wstępie opisując cele, przedstawiając główne problemy, krótko charakteryzując metody badań.

Monografia jest publikacją wartą polecenia nie tylko Czytelnikom zajmującym się kwestiami edukacji wielo- i międzykulturowej czy regionalnej z perspektywy naukowej. Dzięki przystępnemu i niezwykle dobrze trafiającemu do Czytelnika językowi książka ta dostarcza również osobom niewprawnym w czytanie tekstów naukowych tak potrzebnej wiedzy dotyczącej środowiska zróżnicowanego kulturowo i założeń edukacji międzykulturowej. Sądzę, że książka będzie przyjęta z dużym zainteresowaniem i zyczliwością przez mieszkańców Białegostoku, zarówno przez uczniów i ich rodziców, nauczycieli, kandydatów na nauczycieli, jak i praktyków oraz teoretyków zajmujących się edukacją międzykulturową. Jest to również ważna pozycja dla tych, których interesują zagadnienia związane z pamięcią społeczną czy rozpatrujących przestrzeń jako miejsce kształtowania tożsamości jego mieszkańców. Mottem pracy mogłoby stać się sformułowanie Margaret Mead (przywołane zresztą przez Joannę Sacharczuk w pracy) (Sacharczuk, 2020, s. 38): „najpierw trzeba właściwie zrozumieć swą przeszłość i swą teraźniejszość, dopiero później młode i starsze pokolenie będzie mogło snuć plany wspólnej, pomyślniej przyszłości” (Mead, 2000, s. 5). Jest to pozycja cenna i warta upowszechnienia zarówno ze względu na wartość merytoryczną, istotną do wykorzystania, np. w przestrzeni szkół, domów kultury czy innych instytucji zajmujących się kwestiami pamięci społecznej, związków przeszłości z teraźniejszością, tożsamości mieszkańców itp., ale również warta jest również

uwagi wszystkich tych osób, których dotyczy ze względu na pochodzenie z podobnych, do opisanej, przestrzeni zróżnicowanych kulturowo. Ponieważ sama pochodzę z małego miasteczka, w którym przed wojną mniejszość żydowska była większością, a w samej przestrzeni miasta, jest bardzo niewiele śladów tamtych czasów, z ogromnym zaciekawieniem i wzruszeniem czytałam fragmenty dotyczące pamięci tradycji, przenikania się kultur, których ślady odnajduję i we własnej historii. Uważam, że uzyskany przez Autorkę ogromny materiał w postaci zapisanych wywiadów może stanowić źródło jeszcze wielu ciekawych publikacji przybliżających – z różnych perspektyw – historię mieszkańców miasta zróżnicowanego kulturowo. Problem zróżnicowania kulturowego jest bowiem wszechobecny. Uważam jednocześnie (być może zbyt optymistycznie), że przedstawiona publikacja jest niemal gotowym materiałem pomocniczym dla nauczycieli do realizowania zajęć w szkołach z zakresu edukacji regionalnej i międzykulturowej. Problematyka przedstawiona w opracowaniu może być podstawą do realizowania całych cykli zajęć dotyczących poczucia tożsamości, odkrywania różnic, budowania postaw tolerancji i akceptacji, ale także budujących wiedzę o mieście i jego dawnych mieszkańcach. Jest to szczególnie ważne zwłaszcza dziś, gdy zróżnicowanie kulturowe stało się elementem codzienności, a jednocześnie tak mocno widoczne są przejawy zachowań wskazujących na brak wiedzy i chęci poznania Innego, który tak często, po próbie poznania go, staje się bardziej swoim niż obcym.

Bibliografia

- Halbwachs, M. 2008. *Společne ramy paměci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mead, M. 2000. *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Petrykowi, P. 2003. *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, ss. 165–166.
- Pilch, T. 1999. Środowisko lokalne. W: Pilch, T. i Lalak, D. *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, s. 330.
- Sacharczuk, J. 2020. *Pamięć społeczna z perspektywy edukacji regionalnej. Analiza doświadczenia biograficznego białostoczan pochodzenia polskiego i żydowskiego urodzonych przed II wojną światową. Studium porównawcze*

pamięci społecznej licealistów z Polski i Izraela. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.